

УДК 658.114.5

О.Я. Борик,

старший викладач, кафедра економіки підприємства,

Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій

КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ -- ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИХ ГРУП (ПФГ) ЯК САМОРЕГУЛЬОВАНОЇ СИСТЕМИ

***Анотація.** В статті досліджені основні аспекти кредитування промислово-фінансових груп, розглянуто важливість механізму кредитування інтегрованих об'єднань та доведено його позитивних ефект на групи підприємств.*

***Annotation.** The article examined the basic aspects of industrial and financial lending groups discussed the importance of the mechanism of integrated credit unions and proved its positive effect on group companies*

***Ключові слова:** ПФГ, кредитування, регрес, обігові фонди, промисловий та фінансовий капітал, кредитування на консорційних засадах, кредитний договір.*

***Key words:** PFG, credit, regression, revolving funds, industrial and financial capital, lending konsortsiynih basis, the loan agreement.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Інтеграція грошового капіталу, що здійснюється промислово-фінансовими групами, забезпечує конкурентні переваги в сфері технологічного розвитку, що є джерелом стратегічних вигод для всіх учасників ПФГ. Об'єднання ресурсів промислово-фінансової групи виступає необхідним засобом у розробці або придбанні нової технології, організації нових галузей, подолання бар'єрів входження у вже існуючі, освоєнні закордонних ринків збуту. Оскільки виробничі фонди і фонди обігу в процесі кругообігу змінюють свою форму, то поки товарна форма не зміниться на грошову, підприємства не зможуть проводити закупівлю матеріальних цінностей і продовжувати процес виробництва. Тому для розвитку виробничої діяльності підприємствам у складі промислово-фінансової групи необхідне використання кредиту.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок в розроблення теоретичних і прикладних засад функціонування та кредитування ПФГ зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Артемов, С.Бесараб, С. Галуза, В.Гець, А.Гальчинський, В.Дикань, В. Забродський, М. Кизим, Л.Лазебник, В.Ляшенко, Л. Мороз, Ю.Макогон, В.Краснопольський, Є.Пакош, І. Чорнобровка, І. Хома, Е. Уткін, В.Шевчук, О.Новіков, А.Дагаєв, Ю.Вінслав, І.Германова, А. Мовсесян, А.Фоменко, Г.Уманців, М. Ескіндаров, І. Ансофф, А. Томпсон, та інші. Втім в українській економічній літературі численні проблеми інтеграційних процесів продовжують залишатися мало дослідженими, зокрема, дослідження кредитування промислово-фінансових груп.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі проведених досліджень довести важливість механізму кредитування в процесі діяльності ПФГ і показати позитивний ефект від використання кредиту для інтегрованих об'єднань типу промислово-фінансових груп.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складові системи промислово-фінансового капіталу - це інтегровані форми промислового і фінансового капіталу, кожен з яких можна розглядати як самостійні підсистеми, у свою чергу складаються з більш простих елементів: промисловий капітал - грошового, продуктивного, товарного капіталу, а фінансовий - з банківського, страхового, пенсійного і т.д. Так, капітал, вкладений у виробництво, розпочинає свій рух з авансування господарюючим суб'єктом певної суми грошей у засоби і предмети праці, які використовуються з метою виробництва певних товарів. На першій стадії відбувається перехід зі сфери обігу в сферу виробництва, і авансована вартість з грошової переходить у продуктивну. На другій стадії кругообігу відбувається передача у виробництво куплених матеріальних цінностей, з'єднання засобів і предметів праці з робочою силою і створення нового продукту, що увібрав в себе перенесену і знову створену вартість. При цьому авансована вартість знову змінює свою форму: із продуктивної вона переходить у товарну. Третя стадія кругообігу полягає в реалізації виготовленої продукції та отримання грошових коштів. На цій стадії капітал переходить зі стадії виробництва в стадію обороту і знову приймає форму грошових коштів. Авансовані кошти відновлюються за рахунок виторгу, що надійшов від реалізації продукції. Грошова форма, яку приймає капітал на завершальній стадії кругообігу, одночасно є і початковою стадією обороту промислового капіталу.

Оскільки виробничі фонди і фонди обігу в процесі кругообігу змінюють свою форму, то поки товарна форма не зміниться на грошову, підприємства не зможуть проводити закупівлю матеріальних цінностей і продовжувати процес виробництва. Тому для розвитку виробничої діяльності підприємству необхідне використання кредиту зі сторони банку. Функціонуючи у сфері обігу, кредит забезпечує заміну виробничих фондів і фондів обігу, тим самим впливаючи на здійснення процесів розширеного виробництва. На теперішній час основною задачею промислово-фінансових груп має стати оздоровлення фінансового стану промислових підприємств, насамперед за рахунок банківського кредитування. Банківське кредитування виступатиме як основна форма кредиту, при якій грошові кошти надаються банком у тимчасове користування підприємству або підприємством у складі ПФГ. Банківське кредитування здійснюється відповідно до принципів строковості, цільового

характеру; забезпеченої оплати. Гранична строковість означає, що позика повинна бути повернена підприємством у попередньо встановлений строк, а економічною основою строковості є тривалість кругообігу оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Цільовий характер кредитування передбачає вкладення позичених коштів у конкретні господарські процеси, які протікають у середині цільової промислово-фінансової групи. Це дозволяє банку прийняти більш ефективне рішення про можливість і необхідність надання позик, що, у свою чергу, служить певною гарантією забезпечення їх повернення. Принцип забезпеченості кредитів має за мету захист інтересів банку і недопускання збитків від неповернення боргу внаслідок неплатоспроможності позичальника. У ролі носіїв гарантії повернення кредиту виступають різні види майна позичальника. Банки ж можуть надавати і не забезпечені майном кредити — банківські позики. Однак ці кредити мають достатньо обмежене застосування пов'язане з достатньо великим ризиком. Видаючи кредити, банки вимагають не тільки їх повернення у встановлений строк, а й сплати проценту за користування ними. В умовах ринкових відносин процент є об'єктивним супутником кредиту, складовою ланкою позикової операції, оскільки позикова операція — це акт комерційного продажу на певний строк грошових виплат. Довгострокові проектні кредити є найбільш ризикованими кредитами або кредитами на фінансування поповнення основного капіталу, яке в майбутньому забезпечить надходження готівки. Проектні кредити нерідко надаються кількома компаніями, які спільно реалізують проект, або кількома кредиторами, якщо проекти значні за розміром і мають чимало ризиків. Проектні кредити можуть надаватися:

- без права регресу на позичальника;
- з частковим регресом на позичальника;
- з повним регресом на позичальника;
- на консорціальних засадах.

Регрес — це право кредитора пред'являти фінансові вимоги до позичальника. Воно робить неможливим припинення інвестиційного проекту, а також регламентує відносини суб'єктів інвестиційного процесу. Збільшення (посилення) регресу призводить до погіршення коефіцієнта боргу, його покриття і відповідно до зменшення забезпеченості боргу. Посилення регресу підвищує інвестиційні ризики з боку позичальника і відповідно зменшує вартість позики.

Кредитування без регресу на позичальника зумовлює покладення всієї відповідальності за реалізацію проекту на фінансово-кредитну організацію. Банк бере на себе всі інвестиційні ризики та відмовляється від будь-яких зворотних вимог (регресу) з приводу розподілу відповідальності. Така модель кредитування є надто дорогою і тому рідко зустрічається на практиці.

Кредитування з частковим регресом на позичальника зумовлює паритетний розподіл ризиків між учасниками проекту. Всі учасники беруть на себе відповідальність за ризики, які виникають у результаті їх діяльності: замовники — за виділення ділянки під будівництво, вчасне надання проектно-кошторисної документації, деяких видів обладнання та матеріалів; підрядники — за вчасне введення об'єкта в експлуатацію з відповідною якістю, за дотримання кошторису; постачальники обладнання — за своєчасність, якість та комплектність поставок; кредитори — за вчасність надання фінансових ресурсів, дотримання платіжної та розрахункової дисципліни. Комерційні зобов'язання, які сторони беруть на себе, підтверджуються відповідними договорами та контрактами. Вартість цього типу фінансування є відносно невеликою, чим можна пояснити його широке розповсюдження. За певних умов таке фінансування здійснюється поза балансом діючого підприємства позичальника, проте частіше позичальник гарантує свої обов'язки часткою активів.

Кредитування з повним регресом на позичальника дозволяє оформити фінансування у найбільш короткі строки. Цей тип фінансування застосовується для проектів, які мають державне значення, здійснюються під його гарантію або за його підтримкою. Реалізуючи такі проекти, позичальник, крім потоків готівки, використовує інші джерела для погашення боргу. Слід зазначити, що цей тип фінансування найбільш прийнятний для економіки України, яка має гостру необхідність в активізації інвестиційної діяльності. Тому міжнародні фінансово-кредитні організації сьогодні віддають перевагу саме цьому виду кредитування.

Кредитування на консорційних засадах здійснюється за схемою: «створюй — володій — експлуатуй». Така схема припускає згоду між учасниками проекту щодо утворення (будівництва) підприємства, його акціонування або корпоратизації та експлуатації власником на пайових умовах. Звичайно на умовах консорціуму банк або кілька банків конвертують боргові зобов'язання в акції позичальника. Власниками проекту стають також підрядники, страхові компанії тощо. Банківський консорціум надає інвестиційний кредит позичальнику в такі способи: шляхом акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку з подальшим наданням кредитів суб'єктам господарської діяльності; шляхом гарантування загальної суми кредиту провідним банком або групою банків, при цьому кредитування здійснюється залежно від потреби у кредиті; шляхом зміни гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків для участі в консорціумній операції. Кредитний договір є основою взаємовідносин підприємства і банку в складі ПФГ. Він повинен забезпечувати проведення єдиної грошово-кредитної політики з диференційованим, індивідуальним підходом до кредитного обслуговування кожного позичальника. Це здійснюється через встановлення загальних і особливих умов кредитування; підтримування рівноправних відносин підприємства і банку; раціональне співвідношення зобов'язань учасників договору, мір їхньої відповідальності, а також платоспроможності банку і кредитоспроможності позичальника.

Заклучення кредитних договорів будується на підставі результатів сумісного аналізу фінансово-господарської діяльності структур ПФГ, перспектив виробничого і соціального розвитку позичальника і операцій кредитора (банку). Насамперед увага приділяється формуванню ресурсів, відображенню всього комплексу кредитних відносин між сторонами.

Прискорення і неперервність процесу виробництва на рівні ПФГ досягається за рахунок швидкого впровадження в господарський обіг тимчасово вільних коштів. Кредит розв'язує протиріччя між постійним утворенням грошових резервів, які осідають у процесі кругообігу засобів у підприємств і необхідністю їх повторного використання на потреби розширеного відтворення. Подолання цього протиріччя за допомогою банку забезпечує неперервний процес кругообігу. Проте кредит не може подолати рамки часу кругообігу фондів, які зумовлені природними чинниками. Час обігу фондів при цьому залишається незмінним, незалежно від того, використовує позичальник кредит чи ні. Позитивний ефект від використання кредиту проявляється у створенні передумов для прискореного кругообігу засобів у промислово-фінансовій групі.

Фінансовий капітал як підсистема більш складної системи повинен знаходитися в певному співвідношенні з промисловим капіталом, тому що його основною функцією є організація та обслуговування грошового обігу у виробничих галузях, причому не стільки з метою отримання максимального прибутку, скільки з метою вишукування внутрішніх резервів для забезпечення безперервності відтворювальних процесів замкнутої господарської структури промислово-фінансової групи. Зрозуміло, що основою фінансового капіталу виступає банківський капітал. Разом з тим, залишається недооціненим (принаймні в Україні) роль факторингових та лізингових організацій у реалізації зазначених завдань ПФГ.

Кредитні відносини виникають тільки між кредитоспроможними підприємствами, а рух кредиту засновано на завершенні кругообігу фондів і вивільненні коштів, які є джерелом погашення позик і сплати процентів банку. Якщо в процесі кредитування порушуються умови кредитного договору, то банк встановлює

диференційований режим, який припускає вилучення підвищених процентів за затримання повернення позики, а також зниження або підвищення процентних ставок залежно від виконання господарської програми. Такий механізм позитивно впливає на прискорення обігу основних і оборотних фондів підприємства в складі ПФГ. В умовах науково-технічного прогресу кредит сприяє економії часу, створює умови для додаткових капіталовкладень і збільшує обсяги обігових засобів, коли власних коштів підприємству для цього недостатньо. Це важливо саме на початковій стадії функціонування ПФГ. Можливість користування власними майбутніми накопиченнями дозволяє підприємствам ефективніше і в найбільш відповідні строки здійснювати технічний розвиток та інвестиційні процеси.

Особливу роль грає кредит у формуванні обігових коштів ПФГ, оскільки він є єдиним джерелом регулювання загальної суми наявних коштів і визначає потреби в них. Власні потреби в обігових коштах підприємство забезпечує за рахунок власного капіталу і прибутку, що одержується, а коли його недостатньо — за допомогою короткострокового кредиту банку, беручи участь у формуванні обігових засобів, кредит одночасно виступає чинником економії надлишків обігу, допомагає досягти їх раціональної організації.

Так, без кредиту частина оплати рахунків за імпорт не могло би відбутися в строк, оскільки підприємству може бракувати власних коштів. У цьому випадку додаткова потреба ПФГ у коштах буде покриватися за рахунок банківського кредиту.

Підвищується значення кредиту також для впровадження нових досягнень науки і техніки. Цьому сприяє кредитування окремих заходів, які передбачається здійснювати промислово-фінансовою групою: забезпечувати освоєння як принципово нової техніки і технології, так і кредитування проекту підприємства в складі ПФГ цілком, оскільки основними цілями створення ПФГ є залучення сучасної техніки і технології для підвищення технічного рівня виробництва, надбання навичок у галузі ефективних методів управління виробництвом, випуску високоякісної і конкурентоспроможної продукції на світовому ринку. Значна роль має також належати кредитам в іноземній валюті, які надаються підприємству банком на придбання імпоротної сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, машин та обладнання.

Процес кредитування підприємств пов'язаний з дією багатьох невизначених чинників, які спричиняють ризикові ситуації, що здатні викликати непогашення позик у встановлені строки. У кожному конкретному випадку банк має виявляти і оцінювати поєднані з кредитною угодою ризики, визначаючи сумісно з позичальником шляхи їх локалізації, розмір і форми необхідного фінансування.

Звичайно, що в умовах ринку частіше виникають різного роду невизначеності майбутніх технічних і ринкових умов. Ці невизначеності можна враховувати достатньо повно на підставі аналізу сфери діяльності підприємства або банку. Наприклад, як відомо, будь-яке планування містить, з одного боку, оцінку деяких конкретних елементів майбутніх витрат, які тісно пов'язані з конкретними поточними витратами. З другого боку, при плануванні формується загальне уявлення про величину майбутніх коштів, які мають відношення до визначення сукупного обсягу поточних витрат.

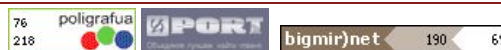
При утворенні ПФГ або вступі до неї на визначений період, потоки доходів, витрат і кредитів будуть вичерпані повністю через цей період. Якщо протягом періоду підприємство або ж підприємств планує бути кредитором, то може розраховувати, що до кінця визначеного періоду в результаті кредитування вони одержать капітальну суму, наприклад у цінних паперах, яку можна використати для поповнення власних коштів у майбутньому. Чим більше коштів буде витрачено, тим менша буде капітальна сума. Таким чином, на визначений період існує реальний вибір між витратами і відповідною капітальною сумою з кінці періоду. Цей вибір аналогічний вибору між витратами в один момент часу і витратами в інший. При існуванні ПФГ і рівнозначності партнерства в ній допустимо об'єднати капітальну суму з витратами не тільки останнього часового відрізка, а й у будь-який період часу з можливістю одержання кредиту в наступний період, що неможливо було б допускати при звичайному підході до отримання кредиту.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Отже, як видно з проведеного дослідження, кредит розв'язує протиріччя між постійним утворенням грошових резервів, які осідають у процесі кругообігу засобів у підприємств і необхідністю їх повторного використання на потреби розширеного відтворення. Подолання цього протиріччя за допомогою банку забезпечує неперервний процес кругообігу. Проте кредит не може подолати рамки часу кругообігу фондів, які зумовлені природними чинниками. Час обігу фондів при цьому залишається незмінним, незалежно від того, використовує позичальник кредит чи ні. Без кредиту частина оплати рахунків за імпорт не могло би відбутися в строк, оскільки підприємству може бракувати власних коштів. У цьому випадку додаткова потреба ПФГ у коштах буде покриватися за рахунок банківського кредиту. Позитивний ефект від використання кредиту проявляється у створенні передумов для прискореного кругообігу засобів у промислово-фінансовій групі. Зрозуміло, що основою фінансового капіталу виступає банківський капітал. Разом з тим, залишається недооціненим (принаймні в Україні) роль факторингових та лізингових організацій у реалізації зазначених завдань ПФГ.

Список використаних джерел

1. Алексєєв І.В. Управління ресурсним забезпеченням промислово-фінансових груп / І.В.Алексєєв, М.К.Колісник, А.С.Мороз. — Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2007. — 131 с.;
2. Бєсараб С.О. Роль банку у формуванні інвестиційних ресурсів ФПГ // Фінанси України. — 2002. — № 1. — с. 116-120.;
3. Бровков С., Руденко Л. Проблеми інтеграції банківського і корпоративного капіталу в умовах глобалізації економіки // Банківська справа. — 2005. — № 2. — с. 33-37.;
4. Євтушевський В.А. Основи корпоративного управління: Навч. посіб. - К.: Знання-Прес, 2002. -317 с.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"